

osmanskih osvajanja u Srijemu i Slavoniji, odnosno potiskivanja Osmanlija s ovih prostora. Osim informacija o "Kacijanerici", "utvrđenom vinogradu zvanom Kutjevo" itd. zanimljivo je npr. da islamizaciju u svom većem dijelu, možemo prepoznati kao odaziv raje u postrojbe mjesnih velikodostojnika pri čemu se moglo steći status timarnika i čovjeka od povjerenja.

Osim ranije navedenog u prilogima je dato nekoliko preslika dokumenata i ilustracija (od kojih su tri u boji). Slijede zemljopisne karte sandžaka Srijem, Požega i Pakrac/Cernik te karta puteva, trgova i sajмова oko 1570. godine. Karte se zajedno s kazalom dobro uklapaju u tekst bacajući dodatno svjetlo na sam sadržaj.

Mogli bismo zaključiti da je autor uspio dati jedan nadasve instruktivan pregled povijesti Slavonije i Srijema u vremenu 16. i 17. stoljeća. Iako ne ostavlja ravnodušnim ni laika ni stručnjaka ovu bih knjigu kao neprocjenjiv i gotovo nezamjenjiv doprinos u proučavanju ovog dijela hrvatske povijesti, u nešto malo većoj mjeri preporučio ljudima iz struke nego li najširoj čitalačkoj populaciji.

Upotpunjavajući jednu opću sliku ovo je djelo upravo najbolja nadopuna na dosadašnja saznanja o povijesti Slavonije i Srijema. Ne preostaje nam drugo nego s nestrpljenjem očekivati rezultate daljnjih Močačinovih istraživanja.

Jasmin Hutinović

1) Bruce McGowan, Food Supply and Taxation on the Middle Danube (15681579), Budapest 1969.

ŽELJKO ŠKALAMERA, OLGA MAGAŠ BRSEČ NA KARTOGRAFSKIM PRIKAZIMA

DRŽAVNI ARHIV U RIJECI, RIJEKA 2002.,
62 STR.

Knjižica predstavlja opis kataloga izložbe (s ukupno 46 izložaka) Državnog arhiva u Rijeci o kartografskoj povijesti gradića Brseča u

istočnom dijelu Istre. Obuhvaća sve poznato gradivo od prvog upisa mjesta na najstarijem zemljovidu do posljednjih mjerenja i suvremenih mapa.

Stari zemljovid, topografske karte i katastarski planovi dugo su vremena za povjesničare predstavljali sporedne povijesne izvore, a danas se prepoznaju kao spomenici prošlosti neprocjenjive vrijednosti. Kartografska dokumentacija obiluje toponomastičkim podatcima i predstavlja izvanredan izvor i podlogu za najraznovrsnija onomastička i toponomastička istraživanja, za proučavanje gospodarskih odnosa, posjedovnih struktura te mnogih drugih informacija o prostoru.

Brseč se u pisanim izvorima prvi put spominje 1102., no na zemljovidima je njegov položaj ucrtan i njegovo ime zabilježeno tek 1546. na karti Giacoma **Gastaldija**, znamenitog talijanskog kartografa toga doba. Zabilježen je kao *Bresej*. Sve do konca 18. stoljeća upisan je na mnogim zemljovidima, ali u različitim iskrvljenim oblicima u kojima se teže ili lakše prepoznaje njegovo ime. Valja naglasiti da su svi zemljovid iz predgeodetskog doba nastali promatranjem ili približnim odmjerenjem udaljenosti prema vremenu putovanja, pa su zato prepuni grešaka i nepreciznosti. Brseč se tako spominje na **SambucusOrtelijevom** zemljovidu iz 1572., koji ga navodi kao *Bersez* i karti **Stefana Scolarija** iz 1593., gdje je naveden kao *Breses*. God. 1595. upisan je na **Merccatorovoj** karti kao *Warsetsch* te na skici Kvarnera, autora **Ivana Klobučarića**, iz 1605. kao *Bersec*. **Maginijev** zemljovid iz 1620. i **Blaeuva** karta iz 1663. bilježe ga kao *Vuarsetsch*, a **Valvasorove** karte iz 1679. i 1689. kao *Berschez*. Kod **V. M. Coronellija** 1684. naveden je kao *Versetsch*, a kod **G. Cantellija** 1686. kao *Wersetsck*. Karta **J. D. Florjančića** iz 1744. spominje ga kao *Bersez*, jednako kao i zemljovid **G. Salmona** iz 1753. i onaj **P. Santinija** iz 1780.

Veliki preokret u kartografskom prikazu Brseča i njegova područja Brseščine pred-

stavljaju topografska mjerenja austrijske carevine u doba Marije Terezije i Josipa II., po kojem su i nazvana **Prvo jozefinsko mjerenje** i **Prvi jozefinski katastar**. Brseč i Brseščina topografski su snimani **1784.** i **1785.** radi izrade **Vojne karte Unutarnje Austrije** u mjerilu 1:28000, a mjerenje je obavio vojni topograf poručnik **Mumb**, koji je, između ostaloga, upisao imena devet naselja i imenovao sedam crkvice. Originalni listovi karte crtani tušem i obojeni akvareлом nalaze se u Ratnom arhivu u Beču. Mumb je sa svojim pomoćnicima, vojnicima i domaćim poznavateljima zemljišta propješačio čitavo područje, a rad je obavljao prema propisanom obrascu s odjeljcima, u koje je trebao unositi podatke predviđene službenom uputom. Međutim, budući da su te mape pravljene u samo dva rukopisna primjerka, informacije su bile ograničene na mali broj korisnika. Njima su se mogli služiti samo car i najviši vojni dužnosnici, a s posebnim dopuštenjem i ostali, sve dok 1864. nije donesena odluka o njihovom javnom korištenju.

Usporedno s izradom vojne karte u cijeloj je carevini, s ciljem određivanja zemljišnog poreza, počeo popis posjednika obradivog zemljišta te mjerenja i izrade katastarskih planova u mjerilu 1:2880. Taj su posao, uz vodstvo vojnog topografa ili civilnog geometra, trebali izvršiti lokalni stanovnici. U njemu su se potkrale mnoge pogreške, pa su Prvi jozefinski katastar napustili car i njegovi nasljednici, zbog čega Brseščina nije sačuvana na prvim katastarskim planovima i popisima.

I na zemljovidima s konca 18. i početka 19. stoljeća Brseč se i dalje javlja vrlo redovito. Vrijedi to za zemljovid **Giovannija Valle** iz **1784.**, tiskan u Veneciji, onaj carskokraljevskog inženjera **Giovannija Antonija Capelaris**a iz **1797.**, tiskan u Trstu, te onaj austrijskog kartografa i geografa **Josepha Karla Kindermanna**, tiskan iste godine u Grazu. Isto vrijedi i za zemljovid koji je tiskan **1797.** u Vojnogeografskom institutu u Milanu, a koji je nacrtao šef Napoleonovog Topografskog ureda **Bacler Dalbe**. U istom

je uredu **1813.** **Domenico Pagani** tiskao svoju kartu Ilirskih provincija. Valleov, Capelarisov, Kindermannov i Dalbeov zemljovid navode **Bersez**, a Paganijev **Bersetz**.

Nakon kratkotrajne francuske vladavine, nova je austrijska vlast, uvidjevši nedostatke prvih jozefinskih topografskih i katastarskih mjerenja, nastavila pripreme za nova mjerenja. Sukladno državnim reformama zemljišnog poreza i carskog Patenta o uvođenju stabilnog katastra i carskih naredaba vojsci, 1817. počelo je drugo topografsko i drugo katastarsko mjerenje, koje je po caru Franji I. nazvano **Franciskanskim mjerenjem** i **Franciskanskim katastrom**.

God. **1819.** Brseščina je izmjerena i prikazana na dva plana: na **Katastarskom planu k. o. Martina**, koji su potpisali geometri **Albergetti** i **Krippel** (na pet listova) i na **Katastarskom planu k. o. Brseč**, geometara **Becka** i **Pflznera** (na šest listova), veličine 68 x 57 cm s granicama i brojevima katastarskih čestica koji su do danas ostali nepromijenjeni. Utvrđena je ukupna površina Brseščine od 17,72 km², a ucrtane su 6924 parcele s oznakama namjene i sve kuće i gospodarske zgrade s dvorištima. Na Brseščini je tada bilo 348 kuća s pomoćnim zgradama. Franciskansko mjerenje pridonijelo je znatno boljem poznavanju topografije Brseščine, između ostalog i zato što je prvi put u mape uneseno više od stotinu toponima.

Iz topografskog mjerenja **1821.** nastala je **Vojna karta Austrijskog primorja** u mjerilu 1:28800, na kojoj su list koji prikazuje Brseščinu izradili poručnik **von Seidel** i kapetan **Maurer**. Originalni listovi i karte u boji nisu se umnožavali tiskom, nego su nakon deset godina grafički prerađeni tiskani u crnoj boji. Tiskano je izdanje, pod ravnateljstvom glavnostožernog bojnika grofa **von Skribaneka**, **1831.** prirađeno kao **Upravna karta Primorja**. Listovi karte litografirani su i tiskani zasebno u varijantama s reljefom. List s Brseščinom crtao je poručnik **Spilberg**. Feldmaršal grof **Radetzky** potaknuo je i naredio izradu nove, preglednije karte u

smanjenom mjerilu. Ona je izrađena 1832. i prvi put tiskana bakrorezom u crnoj boji 1834., a kasnije i u više dopunjenih izdanja. List karte s Brsečom izradio je C. Stein, a u bakru rezao poručnik Bossanatz.

Franciskanski je katastar iz 1819. bio toliko kvalitetan da se sljedećih 180 godina nije javila nužnost za novim katastarskim mjerenjem, ali je potreba za noveliranjem podataka radi usklađivanja s planovima i zemljišnim knjigama uslijedila nakon 60 godina. Zato je 1879. izvršena tzv. **Francjозefinska katastarska reambulacija**, koju je proveo carski i kraljevski geometar **Josef Eisner** po novoj Instrukciji o provođenju katastarskog mjerenja iz 1865. godine.

Nakon svih ispravaka, uz 89 starih, toponimija Brseščine dopunjena je s još 45 novih naziva. God. 1879. cijela je Brseščina imala 11049 zemljišnih čestica, pa se u prethodnih 60 godina broj čestica povećao za preko 50 %. Povećani broj zemljišnih čestica, nove podignute kuće sa zidanim cisternama i izgrađena cesta koja je Brseščinu spojila s Plominom i Pulum te Mošćenicama i Rijekom, uz povećani broj žitelja, ukazuju na kretanja društvenih procesa u razdoblju naglog uspona, kada se porast broja stanovnika Brseščine približavao svojem ikad postignutom maksimumu koncem 19. stoljeća, s 1155 žitelja god. 1900. Od tada je grafikom kretanja stanovništva u stalnom padu.

Prva topografska i katastarska mjerenja imaju trajno kulturno značenje na kojem se temelje sva kasnija mjerenja poduzimana sukladno novim potrebama i još točnijim i sadržajnijim prikazima. Na temelju njih nastali su moderni i pouzdani katastarski planovi i topografske karte visoke kvalitete. Topografske karte iz prve polovice 19. stoljeća zasjenila je **Specijalna karta** mjerila 1:75000, koju je izradio **Vojnogeografski institut iz Beča** u okviru Francjозefinskog mjerenja **1869.1887.** Karta je tiskana heliografurom u crnoj boji, na njoj je znatno poboljšan reljef, a Brseščina se nalazi na listu PazinPlomin. Ovaj zemljovid bio je dostupan najširim

krugovima javnosti, koja se tako mogla upoznati s našim krajem.

Nakon dolaska talijanske vlasti u Istru nova se katastarska mjerenja nisu vršila, nego su u talijanskom katastru korišteni prevedeni, novelirani i ponovno litografirani austrijski katastarski planovi. Topografsku obradu Brseščine preuzeo je **Vojnogeografski institut iz Firence**, koji je 1927. izdao kartu Istre.

Poslije Drugog svjetskog rata, mjerenja su vršena 1969. i 1973., a na temelju njih nastale su moderne karte koje i danas predstavljaju najpotpunije i najtočnije geodetsko i kartografsko djelo za poznavanje Brseščine.

Slaven Bertoša

ANTON BOZANIĆ PETAR STRČIĆ, MAHNIĆ I NJEGOVA

**STAROSLAVENSKA AKADEMIJA
U POVODU PRIENOSA POSMRJNIH
OSTATAKA ANTUNA MAHNIĆA IZ
ZAGREBA U KRK, KRK 2002., 113 STR.**

Pod pokroviteljstvom Poglavarstva grada Krka, Povijesnog društva otoka Krka i Naklade Vitagraf d. o.o. iz Rijeke, u zbirci Male knjižnice *Krčkog zbornika* izašla je treća knjiga posvećene krčkom biskupu dr. Antunu Mahniću, povodom prijenosa njegovih posmrtnih ostataka iz Zagreba u Krk.

Knjiga započinje povijesnim podacima o Krčkoj biskupiji i uglednicima koji su za njezino područje bili vezani. Krčka biskupija jedna je od prvih kršćanskih zajednica osnovanih na istočnojadranskoj obali, a početkom srednjega vijeka prostirala se i na kopnu. U prvoj polovici 19. stoljeća pripojene su joj Osorska i Rapska biskupija, pa je obuhvaćala sve Kvarnerske otoku, obližnji Rab i dio Paga.

Od najpoznatijih biskupa i svećenika s područja današnje biskupije valja istaknuti osorskog biskupa Sv. Gaudencija (rodnom iz Tržića na Lošinju), benediktinskog opata Maja (čije je ime zabilježeno na Krčkoj ploči iz 11. stoljeća), opate Držihu i Dobrovita (spome-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LV
ZAGREB 2002.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LV, str.1-296, Zagreb 2002.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky